

Kartellkonferanse, Gol
27. november 1991

Med forbehold om endringer
ved framføring

Statsminister Gro Harlem Brundtland

DEN AKTUELLE POLITISKE SITUASJON

Innledning

Fra å være et tilbakeliggende land i Europas utkant har Norge - og de andre nordiske land - i løpet av dette århundre vokst fram til å bli foregangsland.

Det nære samarbeidet mellom den faglige og politiske delen av arbeiderbevegelsen har her vært helt avgjørende. Vi har ikke bygget verken på våpenmakt eller pengemakt, men på alminnelige menneskers håp og vilje til å arbeide for det de tror på. Det er de tusener på tusener av kvinner og menn over hele landet som har gjort vår bevegelse til den politiske kraft som kunne forandre vårt samfunn.

I dag møter vi store utfordringer. Den aller største er å få ned den altfor høye arbeidsledigheten. Her har vi en felles oppgave - i den faglige og politiske arbeiderbevegelse.

Å gjenreise den fulle sysselsetting er det viktigste målet for Arbeiderpartiet og regjeringen.

Når vi er sammen om målene, kan vi også i fellesskap finne løsningene. Vår evne til å trekke sammen, blir i dag - som alltid - avgjørende for om vi lykkes.

Arbeiderbevegelsen var fra starten av internasjonalt bevisst. Vi erkjente at kapitalkreftene krysset landegrensene og preget menneskers livsforhold og muligheter. Likevel, veien har først og fremst gått gjennom nasjonal innsats for bedre og tryggere kår, for rettferdighet, likhet og menneskelig frihet og verdighet.

I dag er det tydelig at det ikke er nok. Skal vi styre utviklingen, må vi styre over grensene. Mer enn noe, viser de store miljøproblemene oss dette. Vi må søke gjennomslag for våre verdier og mål, også utenfor Norge og Norden. I tråd med våre beste tradisjoner må vi igjen ha viljen til å forandre.

Arbeid for alle jobb nr. 1

Den høye arbeidsledigheten er en ulykke for hver enkelt som er rammet. Den angår stadig flere enkeltpersoner, naboskap og familier.

Fra 1987 har sysselsettingen i privat virksomhet gått ned med 150.000 personer. Det har vært en sterk reduksjon i industri og bygge- og anleggsvirksomhet, i varehandel og privat tjenesteyting. Samtidig er det skapt 50.000 nye arbeidsplasser i stat og kommune. Det har hjulpet, men er ikke på langt nær nok. Vi får ikke ned ledigheten uten at det også blir mer fart i den private del av økonomien.

I Norge har ledigheten to hovedårsaker:

- * Pris- og kostnadsøkningen på 70- og 80-tallet har ført til et kostnadsnivå som store deler av industrien ikke greier å leve med. Det blir rasjonalisering og nedlegging i stedet for vekst og ny virksomhet.
- * Gjelden og overinvesteringene fra 80-årene bremser i dag både forbruk og investeringer.

Norge er blant de land i Europa som har minst industri. Bare land rundt Middelhavet har en så liten andel av produksjon og sysselsetting i industrien som vi. Det skyldes ikke bare kostnadene. Tyskland, Sveits, Østerrike og Sverige er eksempler på land med nesten like høye kostnader som hos oss, men der industrien har en mye sterkere stilling. Dette dreier seg også om ledelse, produktivitet og markedsføring. Men kanskje også om markedsplasing og internasjonal orientering i vid forstand. Norge vil geografisk aldri kunne bli en sentral del av Europa. Og vi har ikke Volvo, Asea eller andre virkelige industrigiganter, slik svenskene har det. Men kanskje er disse ulempene også blitt forsterket ved at vi har vært for passive i forhold til den europeiske utvikling de siste 20 årene, mens Europa er blitt stadig sterkere sammenvevd.

Vi må derfor helt klart se i øynene: Vår politikk for økt sysselsetting må bygge på at vi også i framtida vil være sterkt økonomisk avhengig av omverdenen. Vi vil oppleve store muligheter, men også sterk konkurranse fra bedrifter og næringer ute. Det er derfor en uløselig sammenheng mellom de store utfordringene Norge nå står overfor: Å finne en holdbar løsning på våre økonomiske forbindelser med EF og det å gjenopprette den fulle sysselsetting.

Vi må skape vilkår for industrien slik at den kan investere og utvikle seg i Norge. Derfor har vi lagt så mye arbeid i å få til en EØS-avtale som gir våre bedrifter like gode konkurransevilkår som bedrifter i andre europeiske

land. Redusert kostnadsvekst er nettopp en viktig årsak til de lyspunkter vi ser bl.a. i form av de kontrakter vår offshore-industri nå har oppnådd i hard internasjonal konkurranse.

Helhetsbildet fra de siste måneder og uker er likevel at det er blitt en vesentlig svakere utvikling for vår eksportindustri enn det de fleste tidligere regnet med. Den ventede oppgang i USA og deretter i Europa, er foreløpig uteblitt. Dessuten dumper landene i Øst-Europa og Sovjetunionen store mengder ferro-legeringer og aluminium på det europeiske marked. De presser derfor både priser og mengde hos våre bedrifter. Finland som har en arbeidsledighet som er fordoblet fra 5 til 10% på et år, opplever nå en dramatisk svikt i sin eksport av treforedlingsprodukter østover. Det presser prisene for disse varene på det vest-europeiske marked.

Regjeringen har lagt fram et offensivt budsjett for 1992. Vår politikk bygger på at kampen mot ledigheten må føres på tre fronter:

- * Vi må stimulere industri og annen næringsvirksomhet.
- * Vi må bruke mulighetene i offentlig sektor.
- * Og vi må på bred front satse på utdanning og opplæring og forsterke og fornye arbeidsmarkedstiltakene.

Jeg registrerte at Jernbaneforbundet i sitt siste fagblad framhevet satsingen i årets statsbudsjett på jernbanen som historisk, og slo fast: "Regjeringen er på rett spor".

Denne sterke satsingen i statsbudsjettet på vegger og jernbaner er viktige elementer også i en industristrategi. Det blir leveranser fra annen bygge- og anleggsvirksomhet og fra industrien. Lavere transportkostnader gjennom

bedre veger og et bedre jernbanetilbud vil også bidra til utviklingen av hele næringslivet.

Regjeringen gir høy prioritet til utdanning og forskning. Kunnskap er vårt fremste konkurransefortrinn. Den grunnutdanningen vi gir våre unge, er en av de viktigste forutsetningene for at vi som nasjon skal kunne hevde oss i et stadig mer konkurranseutsatt internasjonalt marked. Budsjettet vårt for 1992 viser at vi mener alvor. Det er aldri opprettet så mange nye jobber i utdanningssektoren som i 91-92. Regjeringen arbeider nå med å forbedre lærlingeordningen i et samarbeid med LO og NHO. Norsk fagbevegelse har lang og solid tradisjon å engasjere seg i opplæring. Og jeg håper at vi kan komme fram til konstruktive løsninger og modeller som gjør at flere unge kan få bedre fagopplæring på områder der vi trenger kompetanse.

Det er lagt opp til omfattende tiltak for å stimulere bygge- og anleggsvirksomheten - en sektor som er særlig hardt rammet av ledigheten. I tillegg til jernbane og veginvesteringene øker vi både statens byggevirkosomhet, og vedlikeholdet i stat og kommuner. Til tross for sterkt økte Husbank-rammer, må vi innrømme at det ikke blir fart i nybyggingen av boliger før vi overvinner problemet med stagnasjon og ledige boliger i markedet. Det henger sammen med det bilde av pessimisme og forsiktighet som preger norsk økonomi for tiden, og med rentenivået. Derfor bruker vi også Husbank-lån til vedlikehold og utbedring av bestående boliger fra tiden etter krigen.

Vi har nå også en sterk økning av innsatsen innenfor energiøkonomisering, oppgradering av eldre kraftverk og i miljøsektoren.

Den sterke satsingen vi gjør på barnehageutbygging, skolefritidsordninger og mer omsorg i kommunene, betyr mye for sysselsettingen og ikke minst for å gi oss et bedre og tryggere samfunn. Det er jo det politikken handler om.

For Arbeiderbevegelsen har distriktpolitikken alltid vært et viktig uttrykk for det fellesskap og den solidaritet vi ønsker å utvikle i hele samfunnet. Vi tror ikke at markedskreftene alene kan sikre distriktenes interesser. Det dreier seg om å ta vare på og gjøre bruk av de ressurser vi har i alle deler av landet. Også de som bor i byene er tjent med at vi har spredt bosetting og levende bygder, slik vi blant annet finner det her på Gol. Hallingdal er et godt eksempel på at en har lyktes med å kombinere jordbruk, reiseliv og småindustri, blant annet gjennom en aktiv bruk av distriktpolitiske virkemidler.

Regjeringen mener at den distriktpolitiske innsatsen særlig må rettes mot tre oppgaver:

- Å stimulere etablering og vekst i enkeltbedrifter i distriktene.
- Å hjelpe kommunene til å utvikle allsidige og attraktive lokalsamfunn, med arbeid for begge kjønn.
- Å bygge opp kompetanse for å skape større bredde i nærings- og samfunnsutviklingen på sikt.

De distriktpolitiske virkemidler er de siste årene holdt på et høyt nivå. For distriktene er bedringen av kommuneøkonomien viktig for å gi aktivitet i offentlig sektor. Det nye opplegg med et "Norgesnett" for høyere utdanning gir institusjoner også i distriktene bedre muligheter for å fylle nasjonale oppgaver. Regjeringen arbeider med en styrking av det samlede apparat for nærings- og distriktsutvikling gjennom det nye Statens nærings- og distriktsutviklingsfond, SND. Vi legger fram forslag om dette for Stortinget på nyåret.

Arbeidsmarkedstiltakene

Tiltak som gir arbeidssøkere nye og bedre ferdigheter, vil også i 1992 bli en hovedsak. Vi tar sikte på at ca 50.000 skal sikres arbeids- eller opplæringstilbud. I tillegg til å øke volumet på arbeidsmarkedstiltakene vil vi legge større vekt på oppfølging av de ledige og kvaliteten på tiltakene. Ved en større vekt på oppfølging vil vi lettere kunne skreddersy tiltakene.

Derfor styrket vi arbeidsmarkedsetaten med 460 faste stillinger i vårt budsjettforslag. For å redusere problemene med 80-ukers regelen, blir det en ytterligere styrking i forbindelse med salderingsproposisjonen i begynnelsen av desember. I løpet av våren legger vi fram en plan for omorganisering av etaten.

Vi er i gang med å gjennomføre et opplegg for utdanningsvikariater i Oslo, Sør-Trøndelag og Troms. Jeg tror vi her har en enestående mulighet til å slå to fluer i en smekk: Utdanning for de som er i arbeidslivet, og vi har jobb for de som er ledige.

Opplegget med utdanningsvikariater er en fortsettelse - og utvidelse - av de ordninger vi allerede har inne i det såkalte SKAP-prosjektet. SKAP, som står for "skap kommunale arbeidsplasser", er et forsøksprosjekt som hittil har omfattet 30 kommuner. Slik får kommunene større frihet i bruk av statlige tiltaksmidler mot å garantere et visst antall tiltaksplasser. Det er viktig å stadig omprøve arbeidsmarkedstiltakene. Innenfor mange forbundsområder - også i staten - har vi hatt uheldige erfaringer med arbeid-for-trygd-tiltakene. Derfor har vi nå satt i gang en evaluering av Arbeid-for-trygd-tiltaket i regi av forskningsstiftelsen FORUT i Tromsø.

Bankene

Krisen i det private bank- og kredittvesen har til fulle vist nødvendigheten av å ha sterke statlige banker, slik Arbeiderpartiet står for. "Sikker som banken" er et uttrykk som vi vokste opp med i 50-, 60- og 70-åra. I dag har bankene og deres ledere tapt svært mye av den respekt og posisjon de tidligere hadde. Men bankenes problemer er ikke bare et problem for dem selv. Banker som ikke kan gi lån på gode vilkår og ikke kan ta risiko, står i veien for ny vekst og økt sysselsetting. Det er både for å sikre innskyterne og for at bankene skal kunne fylle sine viktige oppgaver i samfunnet, at Regjeringen har sørget for nye midler til det Statlige Banksikringsfond og et Statens Bankinvesteringsfond. Staten tar på seg et helt nødvendig ansvar, ikke for bankenes egen skyld, men av hensyn til samfunnet og sysselsettingen. Men det stiller også krav til at bankene og deres ledere viser et ansvar og en nøkternhet som gjør det mulig å bygge opp igjen den tillit som er gått tapt, en tillit som hele det norske samfunn er avhengig av.

Stø kurs i den økonomiske politikken

Å styrke den internasjonale konkurranseevnen i norsk næringsliv står sentralt i vår økonomiske politikk. Det vil gi økt sysselsetting i de konkurranseutsatte næringene og skape økonomisk grunnlag for økt privat forbruk og økt offentlig virksomhet. Denne strategi er nødvendig for å få høy sysselsetting uten for stor oljeavhengighet.

Fagbevegelsen tok som ledd i denne politikken et ansvar det står respekt av i årene fra 1988 til 1990. Og jeg synes det i ettertid er hyggelig å kunne konstatere at de fagorganiserte ikke har tapt noe på det - prisstigningen er blitt så lav at kjøpekraften stort sett har utviklet seg bedre enn man hadde

ventet. I sum vil faktisk kjøpekraften øke med over 10 % for de fleste husholdninger fra 1989 til 1992, selv med moderate lønnstillegg til våren.

Forsiktighet og økt sparing har samtidig ført til at den private etterspørselen har sunket med om lag 10 milliarder kroner. Skal vi gjenreise veksten i privat virksomhet, må husholdningene og bedriftene få tillit til og tro på framtida. Regjeringen og Arbeiderpartiet har derfor klart avvist SV's forslag om å sløyfe den moderate skatteletten som var en del av skatteforliket i vår. Vanlige lønnstakere får nå merkbare skattelettelser. Marginalskatten - eller skatten på overtid - går ned til 35% for en vanlig lønnstaker, og til 45% for de med noe høyere inntekt.

I dag virker det som om mange har glemt de store problemene vårt gamle skattesystem førte til: Skattemotiverte investeringer som kastet lite av seg og fradrags- og avskrivningsordninger som gjorde at mange med god inntekt og formue reellt sett ble null- og lav-skatteyttere.

Med de satser Stortinget nå har vedtatt, går skattene ned med nærmere 4 1/2 milliard kroner til neste år. - Om beløpet deles på alle er det over 1000 kroner pr. person eller 2-3 tusen kroner for hver familie. Det blir betydelige lettelser både for lønnstakere, næringsdrivende og bedrifter. Det er derfor selvsagt et helt feilaktig inntrykk når svært mange i alle disse tre grupper nå tror det blir betydelige skatte-økinger. Vi må derfor fortsette med omfattende informasjon for å få fram det riktige bildet.

Når det gamle skattesystemet ga så mange tilfeldige og urettferdige utslag, vil jo overgangen til det nye systemet bety økt skatt for noen personer og bedrifter. Slike overgangsproblemer kunne lettere blitt overvunnet i en periode med normal vekst og sysselsetting.

Det omfattende tilbakeslaget for privat sektor både ute og hjemme, skaper derfor behov for gunstigere overgangs-ordninger, slik Regjeringen nå har lagt opp til.

Mange har spurt om ikke tilbakeslaget for privat virksomhet må føre til enda sterkere satsing på offentlig virksomhet. Jo, her er det snakk om både - og!. Det har vært og er riktig å satse mer på offentlig sektor i en tid da privat virksomhet under enhver omstendighet ville vært lav. Derfor var økt offentlig virksomhet et hovedpoeng både i vårt budsjettopplegg for 1991, i vår og nå i forslaget for 1992. Det er jo ikke slik som Høyre og Fremskrittspartiet gir inntrykk av; -at innstramming i offentlig virksomhet i seg selv vil gi økt privat aktivitet. På mange områder er det faktisk omvendt: Penger over offentlige budsjetter gir også aktivitet i næringslivet.

Det er likevel grenser for hvor store underskudd vi over tid kan ha i statsbudsjettet. Neste år får vi et underskudd på mellom 25 og 30 milliarder kroner, - og det er etter at alle de statlige oljeinntektene på omlag 40 milliarder kroner er brukt opp. Våre forpliktelser gjennom Folketrygden fører til stadig økte utgifter. Med store underskudd over flere år vil vi måtte låne stadig mer. Det vil bidra til at rentene går opp. Frykten for at det skal skje, kan i seg selv bidra til at rentene blir høyere enn de ellers trengte være.

Selv om rentene har gått en del ned, er det ikke tvil om at dagens rentenivå bremser både forbruk og investeringer. En økonomisk politikk som kan gi lavere renter, er derfor av helt sentral betydning. Og her virker ikke de gamle håndgrepene som vi kunne bruke på 60- og 70-tallet. Vi kan bare få rentene nedover gjennom en stø og ansvarlig politikk. Det er også dette som setter grenser for hvor langt vi kan gå i budsjettpolitikken.

Mange forhold ligger nå til rette for økt vekst i norsk økonomi. Vi har lav prisstigning og solid utenriksøkonomi. EØS-avtalen skaper klarhet om våre økonomiske forbindelser med Europa og vil bety mye for å skape tillit og optimisme i næringslivet, ja, ganske sikkert også for rentenivået.

Med det grunnlag som nå er lagt vil vi etter hvert oppleve økt vekst og sysselsetting i norsk økonomi. Men vi kan ikke gi tall eller garantier. Denne vinteren blir dessverre minst like tung og vanskelig på arbeidsmarkedet som den forrige. Nå er det opp til oss alle, til bedrifter, kommuner, myndigheter og fagbevegelse å utnytte mulighetene til å trygge de arbeidsplasser vi har, og skape ny virksomhet.

Europa-politikken

Åpenheten mot Europa har vært en viktig forutsetning for de velferdsordninger vi har fått til her hjemme. Det vi har kunnet bruke hjemme, har vi i stor grad måttet tjene ute. Samtidig er det vi selv - gjennom egne politiske valg - som trekker opp kursen for den norske samfunnsutviklingen.

En åpen verdensøkonomi knytter landene sammen, og gjør det vanskelig å føre en økonomisk politikk som bryter grunnleggende med de land vi handler mest med. Men det er vi selv som bestemmer hvordan vi fordeler det vi skaper, hvilke ambisjoner vi vil ha for videreutvikling av offentlige sektor og hvilke mål vi vil sette for distriktspolitikken, eller for miljøpolitikken. At vi er kommet dit vi er, skyldes evne - og vår politiske vilje. Slik har det vært - og slik vil det forstatt være.

De rike oljeårene fra 1973 til 1986 satte Norge i en helt unik situasjon i europeisk sammenheng. På område etter område var vi det europeiske

unntaket. Mange av de omfattende strukturendringene de andre landene måtte gjennom, skjøv vi foran oss. Dette bidro til en holdning blant mange om at det fantes en særnorsk vei i møte med utfordringene. Mange oppfattet det som skjedde i Europa som en trussel for det vi hadde oppnådd i Norge.

Jeg tror denne holdningen nå er på retur. Siden slutten av 1980-årene har vi fått mange påminnelser om hvor nært vi er knyttet til det øvrige Europa. Økt kunnskap har vist oss at det vi får til hjemme langt på vei er avhengig av det vi får til i samspill med andre land. Virkeligheten er jo den at årene siden 1973 har knyttet oss enda sterkere til det som skjer i europeisk økonomi og på europeiske markeder. Det er i dag få europeiske land som er mer avhengige av EØS-markedet enn Norge.

Få land har høstet så store fordeler av åpen samhandel mellom landene som Norge. Helt siden 1950-årene har det vært norsk politikk å gjøre det nødvendige for å sikre adgangen til de internasjonale markedene. Det var grunnen til at vi gikk med i EFTA i 1960 etter at seks europeiske land hadde gått sammen i EF. Resultatet var at alle vest-europeiske land fikk fordeler av økt samhandel på 1960-tallet.

Den frihandelsavtalen Norge og de andre EFTA-landene har med EF fikk vi for å ivareta 70-årenes behov, og for å sikre en videre utvikling av samhandelen. Det viktigste dengang var å bli kvitt tollsatsene på industrivarer, noe vi oppnådde tidlig på 1980-tallet. Men i mellomtiden var det vokst frem nye og mer alvorlig typer handelshindringer.

Til tross for mange år med økt samhandel til fordel for alle, møtte landene i Vest-Europa nedgangstidene på 70-tallet ved å vende seg mot hverandre - med økt proteksjonisme i en "alles kamp mot alle". Alle ble tapere. Økonomiske ubalanser, tap av millioner av arbeidsplasser og et voksende

teknologigap overfor USA og Japan var i ferd med å ta fra de europeiske landene selve muligheten til å styre sin egen utvikling.

Det var disse erfaringene som gjorde at EF i 1985 begynte arbeidet med det indre marked, for å avvikle særnasjonale regler som unødig hindrer samhandel og samarbeid mellom landene. Sammen ønsker EF-landene å få et mest mulig felles regelverk på tvers av landegrensene. De ønsker videre å sikre et felles arbeidsmarked på linje med hva vi har hatt i Norden helt siden 1954. I tillegg har EF-landene utvidet sitt samarbeid til viktige områder som miljø, forskning, utdanning og sosiale spørsmål.

Det er helt klart at EF-landenes økonomiske utfordringer også gjelder for oss. EFs indre marked er et svar på utfordringene - ikke en årsak. Når EF fastlegger spillereglene for handel og vandel i vårt viktigste marked - ja da berører dette norske interesser direkte.

Derfor trenger vi EØS-avtalen, for å ivareta våre interesser og for å dra nytte av nye muligheter. Det er denne avtalen - og ikke den begrensede avtalen fra 1973 som representerer frihandelsalternativet for Norge på 1990-tallet.

EØS-avtalen gir like spilleregler for handel og økonomisk virksomhet i Europa. Det kanskje viktigste ved avtalen er at den gir oss ordninger som påser at reglene følges likt av alle. Det er viktig for et lite land som Norge. Uten felles regler er det så altfor ofte økonomisk og politisk tyngde som avgjør. Med denne avtalen sender vi et signal. Ja, det er trygt å satse på produksjon og arbeidsplasser i Norge. Ja, Norge vil inngå i et nytt og utvidet samarbeid om forskning, utdanning, miljø og sosiale spørsmål. Ja, det vil bli egne organer til å påse at reglene etterfølges likt av alle i hele EØS-området.

Eller sagt med andre ord; Ja, Norge vil følge opp det samarbeidet vi har bygget videre siden krigen. Det virkelig nye ville vært om vi skulle si; nei, vi vil ikke delta i dette, vi vil ikke være med på å utvikle et nytt samarbeidsmønster i Europa, som det eneste vest-europeiske landet. Det ville være et dramatisk valg - for privat sektor og for offentlig sektor.

Så er det de som hevder at EØS-avtalen gir grønt lys for markedskreftens frie spill. Det er et historieløst utsagn. Det denne avtalen gjør er jo nettopp å sette rammer for hvordan disse kreftene skal virke.

Det er interessant i dag å studere vår enstemmige innstilling fra utenrikskomiteen i 1989. Da het det at det måtte være et mål for Norge å oppnå full deltakelse for norske bedrifter i EF's indre marked, og at for å få dette til var det avgjørende å få felles konkurranseregler. Nettopp det har vi greid med EØS-avtalen.

Vi får en ramme for hvordan markedet virker, ikke bare i hvert enkelt land, men i hele Vest-Europa. Vi ser jo at det ikke er nok bare å ha regler i hvert enkelt land. Da må vi på demokratisk vis fastlegge reglene der kreftene virker, og det er i dag på tvers av landegrensene.

I fagbevegelsen er det noen som frykter for at EØS-avtalen vil lede til sosial dumping, det vil si at det skulle oppstå stort press på sosiale rettigheter. De sterke faglige rettigheter vi har utviklet i vårt land, er vi opptatt av å beholde. Men vi er ikke alene om det, den samme målsetting gjør man seg i de andre EFTA-landene og en rekke EF-land. Dette er rettigheter vi vil slå ring om, men la det være klart - dette er en kamp vi i første rekke må kjempe her hjemme. Det glemmes alt for ofte. Presset fra politiske krefter i Norge som vil svekke faglige rettigheter og offentlig sektor, er den største trussel mot at vi kan viderføre vårt høye ambisjonsnivå.

Det ligger ingenting i EØS-avtalen som kan true våre nasjonale ordninger. Vi vil slutte oss til arbeidet med oppfølging av EFs sosiale charter. Minimumsstandarder - og vår aktive medvirkning til å få dem hevet - er jo et aktivt bidrag til å forhindre sosial dumping. Det er en utfordring både myndighetene og fagbevegelsen må møte. EURO-LO er på banen, nå må vi trappe opp vår støtte til det faglige arbeidet på europeisk plan.

I vårt velferdssamfunn har vi valgt å gi det offentlige en nøkkelrolle i utformingen av et samfunn som skal sikre rettferdig fordeling og like rettigheter til alle. Dette er et nasjonalt anliggende. Det er lett å se at det ikke finnes noen harmonisert modell for verken offentlig sektors størrelse eller virkemåte i Europa. Bildet er preget av mangfold her som på en rekke andre områder.

Men selve ideen om velferd og sosiale ordninger som et offentlig ansvar står adskillig sterkere i Europa enn mange i Norden tror. Det er heller ikke slik at våre velferdsordninger er bedre på alle områder. En av de som har sammenliknet velferdsordninger i Europa er professor Stein Kuhnle. Han peker på at halvparten av EF-landene brukte en større andel av bruttonasjonalproduktet på velferdsformål enn Norge. Offentlig sektors rolle i samfunnet er et resultat av nasjonale og regionale særtrekk. Det er ingenting ved EØS-avtalen - eller et eventuelt EF-medlemskap - som endrer ved dette.

Her er vi tilbake ved det som blir et avgjørende spørsmål for Norge; hvordan sikrer vi våre verdier best; alene, eller i samspill med andre land?

Jeg føler meg overbevist om at dersom vi skal ivareta vårt velferdsnivå, så må vi spille på lag med de kreftene som ønsker et høyt nivå for helse, sikkerhet og miljø - vi må ikke lukke døren for dem. Vi er ikke tjent med at det oppstår for store forskjeller mellom våre velferdsgoder og faglige

rettigheter her i landet og de ordninger som finnes i landene rundt oss. Hvis det skjer, kan det bli vanskelig for våre bedrifter å selge sine varer og tjenester. Det vil ikke bare ramme arbeidsplassene i privat sektor, det vil også ramme de offentlige inntektene og dermed tilbudet og arbeidsplassene i offentlig sektor.

EØS-avtalen omfatter ikke harmonisering av skatter eller avgifter. I EF knytter diskusjonen seg i første rekke til en gradvis harmonisering av indirekte skatter. Vi vil opprettholde grensekontrollen, noe som er en tilstrekkelig forutsetning for særnorske skatter og avgifter.

FAFO-rapporten om skatte-harmonisering og offentlig sektor i Norge og EF - som Kartellet og Kommuneforbundet har stått som oppdragsgivere for - ser på konsekvenser ved fullt EF-medlemskap. I rapporten heter det at en harmonisering av de indirekte skattesatsene vil kunne gi et inntekstap på mellom 2 og 11 milliarder kroner. Samtidig pekes det på at dette er inntekstap som kan kompenseres. Men kanskje det viktigste er rapportens understreking av at offentlig sektors inntekter vil være avhengig av det samlede aktivitetsnivå i økonomien, ikke nivået på enkelte avgifts- og skattesatser.

Det arbeid som pågår for å skape en bedre og mer effektiv offentlig sektor peker i riktig retning. Ja, i vårt møte med det åpne Europa kan vår offentlige sektor være et viktig kort på hånden. Vi må vise at vår måte å organisere oss på setter oss i stand til å oppfylle de demokratiske beslutninger vi fatter, og at det tilbud offentlig sektor gir tilfredsstillende brukernes behov. Greier vi det, kan vår nordiske modell bli eksempel til etterfølgelse.

Det er de som i disse dager snakker om EØS-avtalen som et B-medlemskap for Norge. Nå er det fristende å si at kjært barn har mange

navn, det har ikke manglet på maleriske beskrivelser av denne avtalen fra den ene eller andre kanten. Det skulle ikke være nødvendig å gjenta at EØS-avtalen skiller seg vesentlig fra et EF-medlemskap. En rekke samarbeidsområder som utenriks- og sikkerhetspolitikk, landbrukspolitikk og fiskeripolitikk er utelatt.

Men først og fremst skiller de to avtalene seg fra hverandre ved at EØS fortsatt en er folkerettslig avtale som krever enstemmighet, mens EF bygger på stor grad av overnasjonalt samarbeid og flertallsbeslutninger.

Beslutningsprosessen i EØS er slik at hvert EFTA-land i praksis har vetorett. Gjennom en sterk beskyttelsesklausul gis vi anledning til å sette avtalens forpliktelser ut av kraft dersom det skulle oppstå miljømessige eller andre økonomiske eller sosiale problemer.

***

Vi må føre en debatt som er lagt opp slik at den kan få frem spørsmål om hvordan norske interesser og nordmenns hverdag blir påvirket i møte med det nye Europa. Og skal vi få til det, må vi ikke la oss bondefange. I Arbeiderpartiets programrådslag er Norges forhold til Europa satt i sammenheng med alle de viktige utfordringer det norske samfunnet står overfor på 90-tallet. Over 20.000 av våre medlemmer er nå engasjert i Europa-debatt.

Partier som har hatt svarene klare i mange år - ja som har hatt dem klare siden 1972 - trenger ikke noen debatt. De plasserer seg til kamp på hver sin side av det jeg vil kalle den søkende og spørrende gruppen. De gjør det med slagord uten rom for diskusjon.

Forholdet til EF, og om Norge bør søke medlemskap - det skal vi i Arbeiderpartiet ta stilling til i løpet av 1992.

Vi skal føre en demokratisk debatt der flest mulig kan føle seg hjemme. Den skal være med på å gi svar på de spørsmål som mange mennesker stiller seg, dette gjelder våre verdier og ønsker for fremtiden, det gjelder den legitime tvil og tro. Vi la opp en tidsplan på landsmøtet i fjor. Det er dette opplegget våre medlemmer, fagbevegelsen og de andre partiene forholder seg til.

Fornyelse av velferdssamfunnet

Arbeiderbevegelsen har vært den sterkeste samfunnsomformende kraft i dette århundre. Grunnholdningen i vår bevegelse har vært framtidsoptimismen, troen på at det er mulig å omskape samfunnet. Vi har ikke bare villet avskaffe fattigdommen, vi har ønsket å gi frihet, mulighet til utfoldelse for alle, demokrati og rettferdighet. Vi er ikke låst fast til bestemte virkemidler, vi må tvert om kritisk gå gjennom våre egne byggverk, våre egne institusjoner og egne organisasjoner.

Vi gjør det ut fra et sosialdemokratisk verdigrunnlag:

Der Høyre-kreftene legger opp til privatisering, setter vi konkrete reformer ut i livet. Der Høyre-kreftene fører en ideologisk kampanje mot fellesskapsløsninger, spør vi hvordan vi best kan oppnå resultater. Vi må være villig til å justere grensene mellom hva som skal være offentlig, og hva som skal være privat, men vi viker ikke en tomme der viktige likhetsprinsipper står på spill, eller der nasjonale oppgaver må løses på en forsvarlig måte.

Da regjeringen Syse gikk i oppløsning for ett år siden, lå det planer for omfattende privatisering av statlige bedrifter og funksjoner. Det gjaldt både i

kraftsektoren, i Postverket, Televerket og NSB. Statsbankenes rolle ble svekket.

Vår regjering har snudd denne politikken:

Vi har slått fast at samfunnet må ha styringsmuligheter over disse viktige nasjonale infrastruktur- og tjenesteytingsbedriftene. Televerket, Postverket og NSB skal fortsatt være forvaltningsbedrifter, men med utvidede fullmakter og større frihet. Statkraft har vi valgt å omdanne til to statsforetak og forslaget om en ny Postbank legges nå snart fram i en egen proposisjon.

Denne prosessen har vi gjennomført i nær dialog med dere i Kartellforbundene. Dere har formidlet synspunkter, dere er lyttet til. Om dere ikke på absolutt alle punkter har fått gjennomslag, så vil nettopp denne forsamling - sterkere enn kanskje noen andre - se verdien av det regjeringsskiftet som skjedde i fjor i november!

Vi setter nå i verk konkrete omstillingsprogram i disse bedriftene og i offentlig sektor generelt, vi gjør det i samarbeid med de ansatte, vi stiller store krav til offentlig sektor og da med det eneste viktige hovedmål for øye: Offentlig sektor er til for brukerne. Offentlig sektor må vise sin verdi ved å være best.

På samme måte som vi omstiller og fornyer selve tjenesteproduksjonen i stat og kommune, må vi også vurdere om de hjelpeordninger vi har opprettet innenfor Folketrygden fungerer slik de var ment å fungere. Dette er et vanskelig tema, men la meg ta et eksempel:

Det har lenge vært en økende uro over den sterke økningen i antall uføretrygdede. Det alvorligste er at stadig flere og stadig yngre mennesker uføretrygdes. De settes utenfor arbeidslivet og henvises til en passiv

tilværelse som trygdemottaker. Gjennom 80-årene har vi også hatt en sterk økning i antall sosialklienter som ikke kommer ut av sosialkontorene igjen - og det også mens arbeidsledigheten var lav. Det er særlig urovekkende at mange unge mennesker får sosialkontoret som eneste inntektsmulighet i årevis. Årsakene er mange og problemene sammensatt. Men det forteller oss at de hjelpeordningene, den innsats, den omsorg, og de tilbud vi gir arbeidsføre unge mennesker, ikke er gode nok.

Sosialdemokratiets svar må være: Vi vil diskutere det velferdssamfunnet vi i fellesskap har bygd opp. Ikke fordi vi ønsker å fjerne eller svekke det. Men nettopp fordi vi vil bevare og styrke velferdsordningene slik at de som trenger hjelp, får det.

Vi må våge å stille spørsmålene, selv om de kan være ubehagelige, konfliktfylte og vanskelige å besvare:

For det første må vi ha ståstedet klart. Midt opp i alt snakket om elendighet og krise, minnes jeg Liv Nilsson's ord i en leder i Kommuneforbundets fagblad foran valgkampen i 1989. Liv avsluttet sin leder med følgende:

"Se deg om i verden og finn et bedre samfunn enn vårt eget. Hvor ville du reist som innvandrer i håp om et bedre liv?"

Når kritikerne - på den såkalte venstresiden - påstår at alt var så mye bedre før under Nygaardsvold og Gerhardsen, må vi spørre: Er det sant? Gunnar Berge hadde en artikkel i Arbeiderbladet for et par uker siden hvor han under overskriften "Myter om fortiden" viste til at vi i dag tross alt har et velferdsnivå som ligger langt over det som møtte menneskene for noen ti-år tilbake: Aldri har så mange vært i lønnet arbeid, aldri har så mange vært under utdanning. Forholdene for eldre og syke er sterkt forbedret.

Barnehager, sykehjem og kulturtilbud er spredt til distrikter som lå milevis fra denne type goder. Skrev Gunnar Berge dette for å kritisere Gerhardsen

og Nygaardsvolds innsats? Langt ifra! Gunnar Berges poeng var at vi må ha en nyansert debatt om veien videre, en debatt som bygger på fakta og ikke på myter. Enhver tidsepoke har sine utfordringer, noe som LO har grepet godt med sitt motto "Nye tider, nye mål". Veien fram går ikke tilbake.

Når ståstedet er klart må vi spørre: Hvor/på hvilke områder må reformene reformeres? Jeg har nevnt Folketygden og behovet for å se på det faktum at mennesker forblir passive trygdemottakere - uansett situasjon på arbeidsmarkedet. Vi må også nyansere vårt syn på de eldre: De 600.000 pensjonistene er ingen ensartet gruppe. De fleste har både brukbar økonomi og god helse. De som har det vanskelig økonomisk, er først og fremst de eldste, kvinnelige pensjonistene. Forskjellen mellom grupper innenfor gruppen eldre, understreker at det er mer målrettede tiltak som må til: Bostøtte til de som sitter med dyre leiligheter, omsorg og pleie til de som trenger det. Det å ta opp en slik debatt, må ikke oppfattes som manglende respekt for de eldre. Tvert om er det å ta de eldre på alvor.

Fra fagbevegelsen har det vært reist krav om at 80 ukers regelen må oppheves. Regelen går som kjent ut på at det ikke betales dagpenger etter 80 ukers ledighet. Det går 13 uker før neste dagpengeperiode. I samarbeid med AP's stortingsgruppe fremmer regjeringen nå et forslag som endrer 80 ukers regelen, men ikke fjerner den. Vårt forslag innebærer at tiltakssiden skal styrkes, alle skal ha et tilbud om arbeid, utdanning eller arbeidsmarkedstiltak i god tid før den ledige nærmer seg 80 ukers grensen. Dersom den ledige ikke får et slikt tilbud, kan vedkommende søke fylkesarbeidskontoret om dispensasjon fra 80 ukers regelen. Dvs at den ledige fortsatt kan få dagpenger og ikke være henvist til sosialhjelp eller andre former for støtte. Dette krever sterkere innsats fra myndighetene og vi vil derfor fremme forslag om en ytterligere styrking av arbeidsmarkedsetaten, utover det vi allerede har lagt inn i budsjettet. Men det stiller også krav til den enkelte ledige. Dersom han eller hun har takket nei til et tilbud, vil

søknad om fortsatt dagpenger ikke innvilges. Da vil tvert om opphørsperioden - mellom første og andre dagpengeperiode - bli forlenget fra 13 uker til 21 uker.

Dette nevnt som et eksempel på en sak hvor vi gjennom dialog med fagbevegelsen har reformert reformene på en fornuftig måte. Vi har funnet fram til en løsning som ivaretar behovet for å fortsatt holde fast på arbeidslinjen, ledighetstrygd skal ikke være en permanent løsning, men likevel slik at de langtidsledige som er arbeidssøkende og som ønsker å ta imot et tilbud, ikke skal måtte gå veien til sosialkontoret fordi myndighetene ikke har klart å gjøre sin del av jobben!

På samme måte og med samme dialog mellom den faglige og politiske del av arbeiderbevegelsen må vi se på alle sider ved velferdssamfunnet vårt. Det er vi selv som bestemmer hvordan velferdssamfunnet skal se ut i framtida.

Arbeiderpartiet og LO har nå satt ned et felles utvalg under ledelse av Nils Totland som skal gå igjennom de statlige overføringene til næringer og personer, for å vurdere om det er mulig å foreta innsparinger i overføringer som betyr lite for sysselsettingen. Utvalget skal også vurdere om dagens overføringer faktisk virker slik de var tenkt. Eller er det slik at overføringene etter hvert har ført til unødvendig passivisering av mennesker som kunne utført et nyttig arbeid? Dette er i så fall en helt utilsiktet virkning av overføringsordningene, som skal sikre mennesker trygghet for inntekt når de blir syke eller mister arbeidet, og også bidra til å opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret med likeverdige levekår i alle deler av landet.

Statstjenestemannskartellet har som motto: "Felleskapet - vår framtid".
Nettopp vi som vet at vi trenger offentlige løsninger og et sosialt sikkerhetsnett framfor den sterkeste rett og privat veldedighet, må være de

første til å se kritisk på våre ordninger. Vi har et særlig ansvar for å stille spørsmål ved erfaringer og løsninger og få samfunnsdebatten inn i et framsynt spor. Det er blant annet lov å stille krav på fellesskapets vegne. Målet er å gi støtte til de som trenger det, ikke til de som roper høyest.

Fornyelsen av velferdssamfunnet må skje i en prosess hvor alle deler av vår bevegelse inngår. Kanskje har dere som ansatte i offentlig sektor et særlig ansvar? Ihvertfall har dere erfaringer og kunnskaper vi skal vite å trekke på. Dialogen mellom fagbevegelse, parti og regjering må styrkes. Med de store utfordringer vi står overfor trenger vi det faglig-politiske samarbeidet mer, og ikke mindre enn før.

Avslutning

Vi går mot slutten av et år preget av store utfordringer - og store problemer. Vi er inne i en økonomisk krisesituasjon som er blitt langt mer alvorlig enn noen kunne forestille seg for ett år siden. Arbeidsledigheten er uakseptabelt høy. Det er - som jeg har vært inne på - store problemer i banknæringen, og i deler av vårt øvrige næringsliv.

Samtidig som vi har store vanskeligheter her hjemme, skal vi forsøke å ordne vårt forhold til andre europeiske land. Våre forhandlere i Brussel har vært med på å forhandle fram en EØS-avtale som næringslivet vårt er helt avhengig av. Ja, som hele landet trenger dersom vi skal få orden på økonomien. Kampen mot arbeidsledigheten og arbeidet med å få til EØS-avtalen er to sider av samme sak. For å trygge velferdsstaten og skape sikre arbeidsplasser i fremtiden, er det helt nødvendig at vi får denne avtalen igjennom i Stortinget med tilstrekkelig flertall.

Men hva er det vi opplever? For det første at to partier, Sv og Senterpartiet melder seg fullstendig ut. De oppfører seg som om det ikke skulle ha skjedd noen ting i Norge og verden siden 1972. Et tredje parti - Fremskrittspartiet - som sier det er for EØS - gjør også sitt beste for å trekke i tvil hele avtalen. Partiets representant, Fridtjov Frank Gundersen, har nå i ukesvis latt seg intervjuet og bidratt med artikler i en rekke aviser, som ser ut til å ha det formål å undergrave avtalens innhold. Jeg må spørre rett ut: Hva er egentlig Fremskrittspartiets poeng? Hvilken rolle er det partiet har tenkt å spille i EØS-saken? Har Fremskrittspartiet, som ellers er så opptatt av næringslivet, tenkt å bidra til at vi får den avtalen hele næringslivet sier vi trenger? Eller har Fremskrittspartiet tenkt å ta opp konkurransen med SV, Senterpartiet og Nei til EF om å skape mest mulig problemer for det videre EØS-arbeidet?

Det som står på dagsorden er om Norge skal delta i det brede europeiske samarbeidet på 90-tallet, eller om vi skal velge helt å isolere oss.

Det illustrerer mangelen på analyse og perspektiver, når lederen i Nei til EF og EØS helt mangler konkrete svar. I et intervju med Vårt Land, må han kort og godt innrømme at han ikke har tenkt over de praktiske konsekvensene av et Norge utenfor EØS, som grenser til et Sverige innenfor EF.

Derfor er det nå på tide å etterlyse konkrete svar fra de partier som satser på fortidas løsninger. Hva slags alternativ har de i sikte - hva slags samfunnsutvikling er det de tenker seg, de som nå samler seg i en Nei-front? Har noen sett noe svar på hva de er for?

Det er nå vel et år siden de borgerlige partiene kastet kortene og Sysekoalisjonen gikk i full oppløsning for åpen scene. Siden den politiske hukommelse dessverre er urimelig kort, kan det være grunn til å minne om

dette. Tiden etter det borgerlige forliset har med all mulig tydelighet vist at det ikke finnes noe borgerlig alternativ. De tidligere såkalte samarbeidspartiene står lenger fra hverandre enn noen gang før. Selv om vi skjønnte at det ble opplevd som svært viktig for Senterpartiet å slippe ut av Høyre-samarbeidet, er det idag lett å se at det like mye var ønsket om å utnytte EF-kampen partitaktisk som gjorde at Senterpartiet ba om å få slippe ansvaret for å styre.

For Arbeiderpartiet har det aldri vært noe alternativ å flykte fra ansvar og innflytelse. Vi kommer ikke til å søke lettvinde populistiske løsninger, i håp om å høste kortsiktige partitaktiske gevinster. Selv om Regjeringen får skylda for mange av de problemene vi nå ser, tror jeg også store deler av det norske folk er fullstendig klar over at det ikke er mulig å komme ut av dagens krise ved hjelp av kortsiktige populærløsninger. De partiene som i dag surfer på folks generelle misnøye og forsøker å utnytte den partitaktisk, kommer til å få et meget brutalt møte med virkeligheten, dersom de selv skulle bli tvunget til å ta ansvar.

Samarbeidet om oppgavene har alltid knyttet den faglige og politiske arbeiderbevegelsen tett sammen. Slik må det fortsatt være. Hvis ikke vi i arbeiderbevegelsen gjør jobben vår, så styrker vi de krefter i samfunnet vårt som har andre mål, andre verdier og andre dagsordener. De problemene vi sliter med, blir ikke mindre av den svartmalingen og elendighetsbeskrivelsen vi nå møter i alt for store deler av samfunnet. Dersom pessimismen får feste seg, kan den i seg selv bidra til å forsterke problemene blant annet på arbeidsmarkedet.

Skal vi igjen skape ny vekst og trygge arbeidsplassene er det nødvendig å ha tro på framtida, tro på at det nytter. Det har vi gode tradisjoner for i arbeiderbevegelsen. Derfor skal vi også klare å løse de krevende oppgavene

som ligger foran oss. Det vi kan si med ganske stor sikkerhet, er at greier ikke vi det, greier ingen andre det.

Takk for oppmerksomheten.